

Living with the Titan

จำปรีชณี

หมู่บ้านแม่เตี๊ยะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

จำปรีชณีเป็นดอกไม้คู่เมืองไทยที่ใครๆ ก็รู้จัก แต่คงมีไม่กี่คนที่รู้ว่าเจ้าดอกไม้กลิ่นหอมหวานนี้มีลำต้นแสนใหญ่โต จัดเป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ โดยเฉพาะต้นจำปรีชณีในป่าหลังหมู่บ้านแม่เตี๊ยะ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นจำปรีชณีสายพันธุ์พิเศษ ขึ้นบนแผ่นดินไทยทางภาคเหนือเท่านั้น มันจึงมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Michelia rajaniana* หรือ 'จำปรีชณี' นั่นเอง เรียกกันทั่วไปว่า 'จำปรีชวล' และเราอาจพูดได้ว่าจำปรีชวัลต้นนี้มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก

หากไล่เลาะจากหมู่บ้านแม่เตี๊ยะ ตำบลแม่ถอด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เข้าสู่ผืนป่าชุมชนอันอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่คาบเกี่ยวกับเขตอุทยานแห่งชาติดอยจางสามารถโดยสารรถยนต์ได้ในระยะทางเพียงสามกิโลเมตรเท่านั้น เส้นทางที่เหลืออีกราว 3-4 กิโลเมตรต้องพึ่งลำแข้งตัวเองล้วนๆ ผ่านแนวป่า ช้ามลำห้วย ขึ้นเขาสูงชันกันจนเหนื่อยหอบ เราจึงจะได้มาเยือนอยู่หน้าต้นจำปรีชวัลที่รวบรวมความพิเศษหลายประการเอาไว้

เนื่องจากอยู่ในป่าห่างไกลจึงมีเพียงชาวบ้านแม่เตี๊ยะเท่านั้นที่เข้ามาใช้ประโยชน์ป่าชุมชนตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ และได้เห็นต้นไม้ใหญ่นี้ยืนต้นมาอย่างยาวนานโดยไม่รู้ว่าเป็นต้นอะไร กระนั้นพวกเขา ก็พยายามดูแลผืนป่าโดยรวมด้วยการเก็บของป่าในระดับที่เป็นมิตรกับระบบนิเวศ คือให้พืชพันธุ์ต่างๆ ยังเหลือรอดและมีโอกาสฟื้นฟูสำหรับการใช้ประโยชน์ในอนาคต พร้อมทั้งมีมติร่วมกัน ห้ามใช้ประโยชน์ป่าชุมชนหรือเก็บหาของป่าในลักษณะทำลายล้าง

จนในปี 2558 มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาสำรวจพื้นที่และเก็บตัวอย่างส่วนต่างๆ ของต้นไม้ใหญ่ไปพิสูจน์จำแนกชนิดพันธุ์ทุกคนจึงได้รู้ว่านี่คือต้นจำปรีชวัล ซึ่งคนไทยที่เชี่ยวชาญพันธุ์ไม้อาจเคยรู้จักมาบ้างแล้วว่าเป็นไม้หายากมาก ที่ผ่านมามีรายงานพบว่าแค่ที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย อุทยานแห่งชาติดอยภูคา และอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาลเท่านั้น แต่ต้นจำปรีชวัลต้นนี้ใหญ่กว่าทุกต้นที่เข้ามาและค่าผ่าผ่าที่ใหญ่ที่สุดในโลกเท่าที่เคยมีการสำรวจ ด้วยขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางลำต้น 2.7 เมตร ในขณะที่จำปรีชวัลที่พบโดยทั่วไปมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียง 1-1.5 เมตรเท่านั้น เส้นรอบวงลำต้น 8.6 เมตร และความสูงมากกว่า 30 เมตร วัดง่าย ๆ ก็คือใหญ่เป็นสองเท่าของจำปรีชวัลที่เคยพบมา

Living with the Titan

จำปรีชวัลหรือจำปรีชณีถูกค้นพบครั้งแรกในป่าดิบเขาที่ระดับความสูงประมาณ 1,300 เมตร บนดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อเดือนพฤษภาคม 2464 ค้นพบโดยนายแพทย์อาร์เทอร์ เคอร์ (Dr. Arthur Kerr) นักพฤกษศาสตร์ชาวไอริช ที่ได้รับการยกย่องเป็น 'บิดาแห่งวงการพฤกษศาสตร์ไทย' ความพิเศษของต้นไม้ยืนต้นนี้ เป็นพืชถิ่นเดียว (endemic species) หรือพืชเฉพาะถิ่น ซึ่งมีคุณลักษณะสำคัญคือ แพร่กระจายพันธุ์ตามธรรมชาติในเขตภูมิศาสตร์ใดเขตภูมิศาสตร์หนึ่งของโลกเท่านั้น

และเขตภูมิศาสตร์ที่มีองค์ประกอบพอเหมาะพอเจาะกับการออกและการเจริญเติบโตของจำปรีชวัลก็คือพื้นที่ใกล้เขาในป่าดิบเขาที่ค่อนข้างโปร่งของเมืองไทย ที่ระดับความสูงประมาณ 900-1,300 เมตร ทำให้มีลักษณะอากาศหนาวเย็นและมีความชื้นสูง เราจึงพบจำปรีชวัลได้เฉพาะในเขตจังหวัดทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย เช่น เชียงใหม่ น่าน ลำพูน ลำปาง แพร่ เท่านั้น

จำนวนประชากรอันน้อยนิดทำให้จำปรีชวัลกลายเป็นพืชหายากและดูจะมีคุณค่าพิเศษกว่าต้นไม้อื่นอยู่แล้ว ใครอยากรู้จัก อยากรู้ต้น ก็ต้องต้นต้นมาถึงถิ่นกำเนิดเท่านั้น ทว่าในขณะเดียวกัน เงื่อนไขการกระจายพันธุ์ในพื้นที่จำกัด ยิ่งผลักดันให้จำปรีชวัลตกอยู่ในภาวะใกล้สูญพันธุ์ (endangered) หรือใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (critically endangered) ได้ง่ายกว่าต้นไม้อื่น ทั้งจากการคุกคามโดยตรง เช่น ตัดโค่นต้น และจากการคุกคามทางอ้อมด้วยการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยของมัน

หากมีโอกาสเดินทางต้นต้นไปเยี่ยมชมจำปรีชวัลแห่งลำปางด้วยตนเอง ก็จะได้เห็นผ้าจิวร์ซึ่งเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลตุ่นๆถูกคล้องลำต้นจำปรีชวัลและต้นไม้ใหญ่อื่นๆ อีกนับร้อย เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงการบวชป่าซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชาวบ้านจากชุมชนใกล้เคียงร่วมกันจัดขึ้นในช่วงปลายปี 2558

และถ้าสังเกตจำปรีชวัลต้นนี้ให้ทั่วลำต้นทั้งระดับสายตาและไล่สูงขึ้นไปบน เราจะได้เห็นสิ่งมีชีวิตอีกสองกลุ่มที่เกาะอาศัยอยู่กับเปลือกลำต้น นั่นคือเฟิร์นและมอสสีเขียวครึ้ม โดยเฉพาะในช่วงที่อากาศมีความชื้นสูงพวกมันจะรอดความชื้นปกคลุมแทบจะทั่วลำต้น แต่ถ้าเป็นช่วงหน้าแล้งหรือในปีที่ปริมาณฝนน้อย สีเขียวของพวกมันจะหดเหลือเพียงหย่อมเล็กๆ และรอเวลากลับมาแผ่ขยายความชื้นระงังในฤดูกาลข้างหน้าถัดไป

ทั้งมอสและเฟิร์นเหล่านี้เป็นพืชอิงอาศัย (epiphytic plants) พวกมันมีคลอโรฟิลล์ไว้สังเคราะห์แสง สร้างอาหารให้ตัวเอง จึงไม่พึ่งแหล่งอาหารอื่น และที่สำคัญคือไม่ก้ำก๋วแย่งอาหารจากเจ้าป่าต้นนี้เลย เหมือนกาฝาก แต่มักเติบโตอย่างสงบเสงี่ยมโดยให้รากเกาะยึดพื้นผิวขรุขระทั้งลำต้นและกิ่งก้านต้นไม้ใหญ่

พืชอิงอาศัยต้องการร่มเงาและความชื้น ลำต้นและกิ่งก้านของต้นจำปรีชวัลจึงเป็นแหล่งอาศัยชั้นดีเพราะมีเรือนยอดบังแดดแรงให้ทะลุผ่านเพียงจางๆ แดงเปลือก ลำต้นยังแตกเป็นร่องตื้นๆ ช่วยกักเก็บน้ำฝนและความชื้นเพิ่มเติม ส่วนธาตุอาหารนั้นมอสและเฟิร์นไม่ต้องการอะไรมากมาย เพียงอินทรียสารปริมาณน้อยนิดที่สะสมอยู่ตามเปลือกไม้ที่มันเกาะก็เพียงพอต่อการดำรงชีวิตแล้ว

อีกทั้งบริเวณต่างๆ ของลำต้นจำปรีชวัล ซึ่งมีทั้งส่วนโค้งงอ แอ่ง คาบ หรือซอกหลืบ ย่อมมีระดับความชื้นและปริมาณแสงแดดแตกต่างกันอยู่บ้าง ซึ่งเหมาะกับมอสและเฟิร์นที่มีชนิดพันธุ์แตกต่างกันไป ขณะเดียวกันพวกมันก็ทำหน้าที่เป็นกาวคอยดักจับฝุ่นหรือละอองไม่พึงประสงค์ที่ลอยมาในอากาศ ด้วยเวกซ์ที่เคลือบบนผิวเซลล์ของมอสบางชนิดผู้ที่ติดอยู่กับเวกซ์นี้จะไม่พึงเกาะกลับสู่สิ่งแวดล้อม แต่จะย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยให้กับมอส

ระบบการอยู่อาศัยขนาดย่อมที่เรียกว่า microhabitat นับว่าเป็นหนึ่งในดัชนีชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมในบริเวณนั้น และไม้ใหญ่อย่างต้นจำปรีชวัลจึงเป็นเหมือนเจ้าของระบบนิเวศขนาดย่อมที่ยอมเปิดพื้นที่ตัวเองให้ชีวิตเล็กๆ อย่างมอสและเฟิร์นจำนวนมากได้เติบโตขยายพันธุ์และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน